

ایرانی متحد و یکپارچه

۱- اوضاع سیاسی ایران هنگام تأسیس حکومت صفوی چگونه بود؟

۱) هنگام به قدرت رسیدن صفویان، کشور ما حکومت واحد و قدرتمندی نداشت و دچار تفرقه و تجزیه شده بود. در آن زمان، حاکمان بخش‌های مختلف ایران با هم در جنگ بودند. به همین دلیل، امنیت و آرامش شهرها و روستاها از بین رفته و امور کشور مختل شده بود. ۱۰ هم‌زمان، در همسایگی ایران حکومت‌هایی وجود داشتند که در فکر گسترش قلمرو خود بودند. ۱۱) از جمله امپراتوری عثمانی که با حمله‌های پیاپی به سرزمین‌های هم‌جوار، بر قلمرو خود می‌افزود. سلطان عثمانی خود را خلیفهٔ مسلمانان می‌دانست و به ایران نیز طمع داشت. در شمال شرق ایران (ماوراءالنهر)، ازبک‌ها قدرت گرفته بودند و به مرزهای ایران می‌تاختند. ۱۲)

۲- هم‌زمان با حکومت صفوی کدام حکومت‌های همسایه چشم طمع به ایران داشتند؟

فعالیت بر عهده دانش آموز

فعالیت

۱- کاربرگ شماره (۷) را انجام دهید.

۳- شیخ صفی‌الدین اردبیلی که بود؟

شکل‌گیری حکومت صفوی

۳) شیخ صفی‌الدین اردبیلی (۷۳۵-۶۵۰ ق) از مشایخ معروف زمان خود بود که مذهب شیعه داشت. خانقاه او در اردبیل مورد توجه مردم و حاکمان محلی بود. ۳) پس از مرگ شیخ صفی‌الدین اداره خانقاه وی به فرزندانش رسید که بیشتر آنها، افرادی با نفوذ و مبارز بودند و برای ترویج و گسترش فرهنگ شیعی تلاش بسیاری می‌کردند. در نتیجه فعالیت آنها، ۴) ایل‌های مختلف ترک که ساکن مناطق شمال و شمال غربی ایران بودند، به مذهب شیعه گرویدند و مهم‌ترین طرفداران خاندان شیخ صفی شدند. این ایل‌ها به قزلباش* معروف بودند. ۴)

۴- ایل‌های مختلف ترک در کدام مناطق ساکن شدند؟ مهم‌ترین طرفداران شیخ صفی چه کسانی بودند؟

تندیس شاه اسماعیل اول صفوی

در ابتدای قرن ۱۰ ق یکی از نوادگان شیخ صفی به نام اسماعیل به قدرت رسید.

۵- شاه اسماعیل صفوی چگونه خود را شاه ایران نامید؟

اسماعیل صفوی (به کمک نیروی نظامی قزلباش‌ها، نخست برخی حکومت‌های محلی در شمال غربی را شکست داد و پس از تسلط یافتن بر تبریز، خود را شاه ایران خواند) پس از تاج‌گذاری، مذهب شیعه را مذهب رسمی کشور اعلام کرد. شاه اسماعیل سپس حاکمان مناطق مختلف را یکی پس از دیگری از میان برداشت و با شکست دادن ازبک‌ها در خراسان، بر سراسر ایران مسلط شد. در نتیجه موفقیت‌های سیاسی و نظامی او، حکومت کشور ما یکپارچه، مستقل و نیرومند شد؛ به طوری که قلمرو آن به حدود قلمرو دوره ساسانیان رسید. حکومت صفوی همچنین همه اقوام ایرانی را زیر حاکمیت خود گرفت و موجب هم‌بستگی و اتحاد بیشتر ایرانیان شد.

۶- اقدامات شاه اسماعیل پس از تاج‌گذاری را بنویسید؟

فعالیت

۲- پس از مطالعه متن توضیح دهید که با تأسیس حکومت صفوی، چه تغییرات مهم سیاسی، اجتماعی و مذهبی در ایران ایجاد شد.

حواب فعالیت ۲

از نظر سیاسی: مستقل و نیرومند شدن حکومت - افزایش قلمرو

اجتماعی: هم‌بستگی و اتحاد مردم

مذهبی: رسمی شدن مذهب شیعه

- در اواخر قرن سیزدهم میلادی در منطقه آسیای صغیر (ترکیه امروزی) حکومت مقتدری وجود نداشت و این منطقه توسط حاکمان محلی اداره می‌شد تا اینکه شخصی به نام عثمان به کمک قبیله‌اش توانست به تدریج مناطق مختلف آسیای صغیر را تصرف و سلسله عثمانی را پایه‌گذاری کند.
- قبیله عثمان از ترکان مسلمانی بودند که پیرو خلیفه عباسی بودند. با از بین رفتن خلافت عباسی توسط مغولان، دیگر خلیفه‌ای وجود نداشت. پس از آن پادشاهان سلسله عثمانی خود را خلیفه خواندند و مدعی شدند که مسلمانان باید از آنها پیروی کنند. آنها به گسترش سرزمین‌های خود پرداختند و توانستند مناطق گسترده‌ای در سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا تصرف کنند. با تشکیل حکومت شیعه و قدرتمند صفوی در ایران، آنها به بهانه اینکه خلیفه و رهبر جهان اسلام هستند، به جنگ با صفویان پرداختند و همواره سعی داشتند تا با از بین بردن این سلسله، ایران را جزئی از قلمرو خود بنمایند.
- عثمانیان ششصد سال حکومت کردند و با پایان جنگ جهانی اول، از بین رفتند.

۷- مهم ترین دشمنان خارجی صفویان چه کسانی بودند؟

صفویان برای دفاع از یکپارچگی جغرافیایی ایران، بارها با دشمنان خارجی رو به رو شدند. (ازبک‌ها در شرق و عثمانی‌ها در غرب) مهم ترین دشمنان آنها بودند. (سلطان عثمانی که از شکل‌گیری سلسله قدرتمند، مستقل و شیعه‌مذهب صفویه ناخشنود بود، با سپاهی عظیم

راهی ایران شد.) (۸) جنگی که میان سپاهیان دو کشور ایران و عثمانی در چالدران (در نزدیکی شهر خوی امروزی) رخ داد، شاه اسماعیل و سربازانش شجاعت زیادی نشان دادند اما سپاه عثمانی به کمک سلاح‌های آتشین مانند توپ و تفنگ که سپاه ایران از آنها بی‌بهره بود،

پیروز شد.) (۹) پس از جنگ چالدران، تبریز به اشغال عثمانی‌ها در آمد اما مقاومت و مبارزه مردم آنها را وادار به عقب‌نشینی کرد.

۱۰- اقدامات شاه تهماسب پس از به قدرت رسیدن چه بود؟
پس از شاه اسماعیل پسرش، تهماسب، به حکومت رسید. (او با سر و سامان دادن به اوضاع داخلی و دفع حمله‌های ازبکان

و دولت عثمانی، موفق شد حکومت صفوی را تثبیت و تحکیم کند.) (شاه تهماسب پایتخت را از تبریز به قزوین انتقال داد!) (زیرا تبریز همواره در معرض هجوم سپاه عثمانی بود.) (همچنین او، روابط مسالمت‌آمیزی با کشورهای همسایه و مسلمان خود، برقرار کرد. در

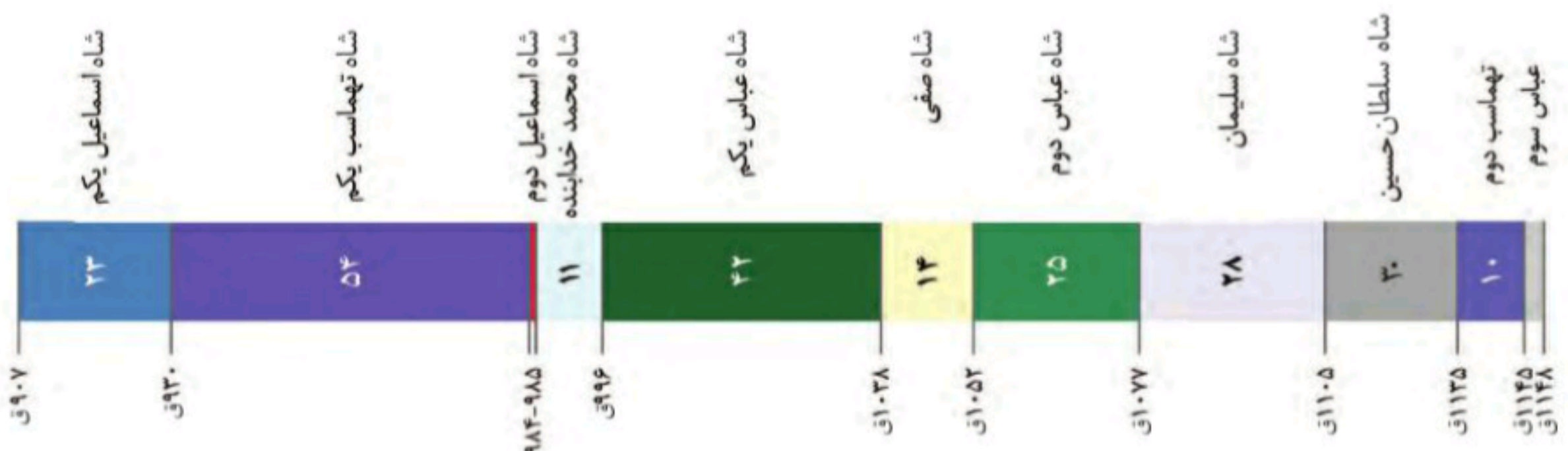
دوره شاه تهماسب، برخی فقهای بزرگ شیعه، جایگاهی علمی و جدی در اداره کشور پیدا کردند. ۱۱- اوج حکومت صفوی در زمان کدام شاه بود؟
سلسله صفوی در اوج قدرت: شاه عباس اول (پنجمین شاه صفوی) حکومت صفوی را به اوج قدرت رساند. او

ازبک‌ها و عثمانیان را شکست داد و تا پشت مرزهای ایران عقب راند. همچنین، پایتخت را از قزوین به اصفهان - در مرکز ایران -

منتقل کرد و برای آبادانی آن بسیار کوشید.) (۱۳) ۱۳- اقدامات شاه عباس صفوی را بنویسید؟

ایران در زمان صفویان (شاه عباس)

۱۴- چرا صفویان پس از شاه عباس از داشتن شاهان لایق محروم شدند؟

حکومت صفوی در سراسیمب سقوط: پس از مرگ

شاه عباس اول، چهار پادشاه دیگر روی کار آمدند. بعضی از آنها توانایی و لیاقت اداره کشور را نداشتند (سیاست کشتن و کور کردن شاهزادگان و جلوگیری از حکومت آنها بر ولایت‌ها، باعث شد تا آنان شیوه کشورداری را نیاموزند. در نتیجه چنین سیاستی، سلسله صفوی

پس از شاه عباس اول تقریباً از داشتن پادشاهی لایق و توانمند محروم ماند) در نتیجه ضعف و بی‌لیاقتی شاهان، مقام‌های کشوری و لشکری دچار اختلاف و درگیری شدند و از انجام دادن مسئولیت‌های مهم خود بازماندند. بنابراین، امور حکومت مختل شد و هرج و مرج کشور را

فراگرفت. **۱۵- چرا سلطان حسین صفوی در مقابل افغان‌ها تسلیم شد؟**

در چنین اوضاع نابسامان، گروهی از افغان‌ها در قندهار سر به شورش برداشتند و پس از پیروزی بر حاکم آن ولایت، به سوی اصفهان حرکت کردند. سلطان حسین صفوی که در اواخر حکومتش به ضعف و سستی گرایید، نتوانست در مقابل گروه مهاجم خارجی مقابله کند. پس از چند ماه محاصره، به ناچار تسلیم شد و به این ترتیب، محمود افغان، سرده

شورشیان، بر پایتخت و قسمت‌هایی از ایران مسلط شد. **۱۶-**

۳ الف) تبریز- قزوین - اصفهان (چون تبریز در معرض هجوم عثمانی‌ها بود و در قزوین به دلیل کمبود آب باعث شد تا صفویان پایتخت را به

اصفهان مرکز ایران انتقال دهند)

تندیس امام قلی خان در جزیره قشم: امام قلی خان، فرمانده‌ای شجاع بود که در زمان شاه عباس، نقش مهمی در آزادسازی سواحل و جزایر جنوبی ایران از اشغال برتغالی‌ها داشت. او همچون پدرش الله‌وردی خان به فرهنگ و عمران و آبادانی علاقه فراوانی داشت اما بی‌آنکه خطایی کرده باشد با فرزندانش به دستور شاه صفی به قتل رسید.

۳- الف) کدام شهرها پایتخت صفویان بودند؟ نام ببرد. ب) دلیل تغییر پایتخت صفویان را توضیح دهید.

۴- دلایل سیاسی و نظامی ضعف و فروپاشی حکومت صفوی چه بود؟

۴- دلایل سیاسی، ضعف و بی‌لیاقتی شاهان، سیاست کشتن و کور کردن

شاهزادگان و جلوگیری از حکومت آنها بر ولایتها و نیاموختن شیوه کشورداری دلیل نظامی: بی بهره بودن از تجهیزات نظامی و اختلاف و درگیری مقام‌های کشوری و لشکری صفویان کشور را چگونه اداره می‌کردند؟

در دوره صفویه حکومت مرکزی قدرتمندی در ایران به وجود آمد که در رأس آن شاه قرار داشت (شاهان صفوی، همچون فرمانروایان پیش از خود، اختیارات زیادی داشتند و با استبداد بر کشور حکومت می‌کردند. همه مقام‌های کشوری و لشکری مطیع فرمان شاه بودند و اجازه نداشتند مخالف خواست و اراده او عمل کنند) از شاه، وزیر بزرگ قرار داشت که به او اعتمادالدوله نیز می‌گفتند. **۱۸** (و مسئول امور اداری و مالی کشور بود اما در مقابل شاه قدرت و اختیار چندانی نداشت) فرماندهان نظامی نیز در اداره حکومت صفوی نقش بسیار مهمی داشتند و علاوه بر فرماندهی سپاه، معمولاً حاکم ولایت‌های مهم نیز بودند.

۱۷- شاهان صفوی چگونه کشور را اداره می‌کردند؟

۱۸- مسئولیت وزیر یا اعتمادالدوله در دوران صفویه چه بود؟

۵) تا زمان شاه عباس اول، سران ایل قزلباش حاکم ولایت‌های مختلف ایران بودند. شاه عباس اول برای تقویت حکومت مرکزی و جلوگیری از نافرمانی و بی‌نظمی سران ایل قزلباش، حکومت ولایت‌ها را از آنان گرفت و به افرادی غیر از قزلباش‌ها سپرد. همچنین در کنار سپاه قزلباش، سپاه جدیدی از افراد غیر قزلباش تشکیل داد و با کمک گرفتن از اروپاییان، این سپاه را به تفنگ و توپ مجهز کرد. (جواب فعالیت ۵)

شاه عباس اول صفوی

نمونه‌ای از سلاح‌های دوره صفویه

فعالیت

۵- الف) آثار و نتایج اقدام‌های اداری و نظامی شاه عباس اول را توضیح دهید.
ب) کاربرگه شماره (۸) را انجام دهید.

۱۹- منظور از قرون جدید در اروپا چیست؟

۲۰- کدام کشورها پیشگامان استعمار بودند؟ اروپاییان در راه ایران

هم‌زمان با به قدرت رسیدن سلسله صفوی، کشورهای اروپایی، قرون وسطا یا عصر تاریکی در اروپا را پشت سر گذاشته و وارد قرون جدید شده بودند. (قرن‌های شانزدهم تا نوزدهم میلادی را در تاریخ اروپا قرون جدید می‌نامند. در سال ششم خواندید که اروپاییان با ساختن کشتی‌های بزرگ و مجهز به توپ‌های جنگی، ملت‌های دیگر و سرزمین‌های آنها را غارت کردند و بخش‌های وسیعی از قاره‌های آمریکا، آفریقا و آسیا را مستعمره خود کردند. (۱۹، ۲۰) کشورهای پرتغال، اسپانیا، انگلستان و فرانسه پیش‌گامان استعمار بودند. (۲۰) در آستانه تأسیس سلسله صفوی، پرتغالی‌ها جزایر و سواحل جنوبی ایران را تصرف کرده و تجارت خلیج فارس و دریای عمان را در اختیار گرفته بودند. (شاه اسماعیل صفوی به دلیل نداشتن کشتی جنگی نتوانست در برابر پرتغالی‌ها کاری از پیش ببرد اما شاه عباس اول از رقابت انگلیسی‌ها و پرتغالی‌ها استفاده کرد و به کمک کشتی‌های جنگی انگلستان، پرتغالی‌ها را از سواحل و جزایر ایران بیرون راند. انگلستان با اخراج پرتغال، زمینه نفوذ خود در ایران را مستحکم کرد. (۲۱)

شاه عباس صفوی چگونه پرتغالی‌ها را از سواحل و جزایر ایران بیرون کرد؟

یک نمایی قدیمی از میدان نقش جهان در دوران صفویه که نشانگر رونق تجاری در این دوره است.

در دوران صفویه و با افزایش اقتدار و امنیت در کشور، تولید و تجارت افزایش یافت و ایران با برخی از کشورهای اروپایی روابط سیاسی و بازرگانی برقرار کرد. در آن زمان اروپاییان شرکت‌های بزرگ تجاری تأسیس کرده بودند و می‌خواستند که روابط تجاری خود را با دیگر کشورها مخصوصاً ایران افزایش دهند و در این مسیر به رقابت می‌پرداختند. به همین دلیل، نمایندگانی را برای عقد قراردادهای بازرگانی به کشور ما فرستادند. (۲۲)

۲۱- چرا در دوران صفویان، اروپاییان نمایندگانی برای عقد قرارداد به ایران می‌فرستادند؟

در دوره صفویه، جهانگردان زیادی از اروپا به ایران آمدند. تعدادی از آنها در سفرنامه‌های خود، مطالبی درباره جغرافیا، منابع طبیعی، عقاید و آداب و رسوم مردم ایران نوشتند. نوشته‌های جهانگردان اروپایی در شناساندن تاریخ اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ایران عصر صفوی و نیز منابع ثروت ایرانیان ارزش و اهمیت فراوانی دارد. شاردن، بازرگان فرانسوی، یکی از مشهورترین جهانگردانی است که در عصر صفوی به ایران آمد. او در سفرنامه چندجلدی خود، دیده‌ها و شنیده‌هایش از ایران را شرح داده است. باید توجه داشت که توصیف برخی جهانگردان از جامعه و فرهنگ ایران، گاهی همراه با جهت‌گیری‌های خاص، آمیخته با خطاهای بارز در فهم فرهنگ و رفتار مردم ایران و یا سیاه‌نمایی‌های دور از انصاف علمی بوده است.

فعالیت

۶- انگیزه‌ها و هدف‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی اروپاییان از ارتباط با ایران دوره صفوی را از متن درس استخراج و دسته‌بندی کنید.